

1. מחזור ויטרי סימן רלה ד"ה על הניסים

על הניסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות. פדות ופורקן שעשית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה בימי מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#) ובניו כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבתה את ריבם דנת את דינם נקמתה את נקמתם מסרת גיבורים ביד חלשים רבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזידים ביד עוסקי תורתך. לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה. ואחר כך באו בניך לדביר בתיך ופינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נירות בחצרי קדשך וקבעו שמנת ימי חנוכה אילו להודות ולהלל י"י אלהינו ואלהי אבותינו על רוב ניסוך ונפלאותיך. וכשם שעשית לאבותינו ניסים וגבורות בימים ההם בזמן הזה כן עשה עמנו י"י אלהינו פלא וניסים לטובה בעת הזאת: על כולם: וצריך להזכיר על הניסים בברכת המזון בהודאה. דר' יצחק אקלע

2. מחזור ויטרי סימן תקכז ד"ה פרק כ

שנים. שהחיינו ואשר עשה. מיכן ואילך מברך להדליק והרואה אומר אשר עשה: היל' ז': והחזן צריך לומר ואתה קדוש בשמונה עשרה של חנוכה. וכן בראשי חדשים. וכן בחולו של מועד. מפני שכת' בהן עלת תמיד. ותני ר' חייא בכל יום שאין בו מוסף אין בו קדושה חוץ מן חנוכה שאע"פ שאין בו מוסף יש בו קדושה. מפני מה, מפני שיש בו הלל. ויש אומ' אף בפורים כן מפני שיש בו מגילה: היל' ח': ואומ' בהודייה ובניסי פלאות ותשועות כהניך אשר עשית. בימי מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#) ובניו. כן תעשה עמנו י"י אלהינו פלא ונסים ונודה לשמך לנצח. ב"א הטוב. וניסי מרדכי ואסתר מזכירין אותם בהודייה ושניהן נזכרין בברכת הארץ: היל' ט': וגומרין ההלל כל שמונה ימי חנוכה בשלשה אין משיבין אין צריך לומר לשאול. בשנים אחרונים שואלין מפני היראה ומפני הכבוד. ואילו הן שלשה הראשונים. הללו עבדי י"י. בצאת ישראל. אהבתי. שנים אחרונים. הללו את י"י. הודו לי"י. וצריך לברך בתחילתן ולקרותם בנעימה. דתני ר' שמעון בן

3. רד"ק תהלים פרק סח פסוק לב ד"ה (לב) יאתיו

(לב) יאתיו חשמונאים. הם הגדולים והסגנים, כמו שנקרא מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#), וכן בניו נקראו חשמונאים. כשבא סנחריב ממלחמות כוש ומצרים בא עם כל השבי ההוא לירושלים וסָקָה על העיר ובלילה ההוא יצא מלאך ה' והכה במחנה אשור ויצאו בני ישראל ובזזו כל הבָּזָה ההיא, ועל זה נאמר ([ישעיה מג, ג](#)): נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתך, וכן נאמר ([שם מה, יד](#)): יִגְיַע מצרים וסָחַר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעבורו ולך יהיו, ואותם שניצלו מן המגפה שָׁבוּ לְדֵת יִשְׂרָאֵל, כמו שנאמר (שם): אֶךְ בָּךְ אֵל וְאֵין עֹז אֶפְסָ אֱלֹהִים, ועליהם נאמר ([שם יט, יח](#)): יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות, וכל אותה הפרשה. וכן אמר הַנֶּה: יאתיו חשמונאים מני מצרים ושי יביאו לבית המקדש, וכן עדת כוש תריץ ידיו במנחה לאלהים. ואמר תריץ על הידים, אעפ"י שהרגלים הם הרצים, לפי שהידים הם המביאות המנחה:

4. דרשות ר"י אבן שועיב פרשת ויהי מקץ ד"ה וכן עשה

וכן עשה השם בזמן חשמונאים שעשה השם נס גדול ונסתר שמסר גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים בימי מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#), כלומר שר נכבד כמו יאתיו חשמונאים, ועל אותן הנסים הגדולים כמו שהם מוזכרים בספר יוסף בן גוריון ובספרים אחרים מספרי הקדמוני'.
 צוה עדות לישראל בשמן המנורה שהיא עדות לישראל, כמו שמוזכר בה עדות דכתיב באהל מועד מחוץ לפרוכת וגו'. ואמרו עדות הוא לישראל ענין נר המערבי שהיה דולק תמיד לא היה משים בו שמן אלא כמדת חברותיה ולעולם לא היה כבה. וכמו שאמרו ז"ל כי כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק בבית שני לא כבה נר מערבי. ואמרו עדו' הוא לישראל ששכינה עמהם. ובראות היונים הרשעים מעלת המנורה וכי היא טוב הצפון לישראל הרומזות לענייני' גדולים שנתקשה משה בענייניה, טמאו השמן מלבד צלוחית אחת שהיתה מונחת בארגז אחד עם חותמו של כהן גדול והיה בה שמן ליום אחד, והקב"ה עשה נס בה. ולהיות עדות בישראל נתוסף

5. ספר אבודרהם חנוכה ד"ה על הנסים

ופרקר. ועל התשועות ע"ש (תה' כח, ט) הושיעה את עמך וע"ש (ישעיה סג, ח) ויהי להם למושיע ועל הגבורות ע"ש (ישעיה מב, ג) ה' כגבור יצא. ועל הנפלאות ע"ש (תה' מ, ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. ועל הנחמות ע"ש (ישעיה נא, יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. שעשית עמנו ועם אבותינו ע"ש המעלה אותנו ואת אבותינו ממצרים. בימים ההם כך הוא לשון הפסוק במגלה (אסתר א, ב). בזמן הזה ע"ש (שם ט, כז) בזמניהם בכל שנה ושנה. בימי מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#) ובניו פירוש יוחנן המכונה חשמונאי. ואע"פ שהיו חשמונאי ובניו חסידים ואנשי מעשה לקחו להם המלוכה שלא כהוגן שהם היו כהנים וכהן אין לו חלק במלכות שנא' (עי' דברים יז, כ) ולמען יאריך ימים על ממלכתו. וסמך ליה לא יהיה לכהנים הלויים. ולפי שנעטרו בעטרה שאינה שלהם סבב הבורא יתברך וקם הורדוס שהיה עבד מבני חשמונאי וכלה את זרעם ולא השאיר מהם שריד ופליט. כשעמדה מלכות יון הרשעה ע"ש (דניאל יא, ג) ועמד מלך גבור

6. קובץ שיטות קמאי מסכת שבת פרק ב - במה מדליקין דף כד עמוד א [פירוש התפילות לר"י ב"ר

ה' כגבור יצא. ועל התשועות, כאן רמז כל נסים וישועות וגבורות על סגנון שהשם עשה במצרים וכן נמי בימי מתתיה. שעשית עמנו ועם אבותינו, ע"ש המעלה אותנו ואת אבותנו ממצרים. ועוד פרשנוהו בנשמת. בימים ההם, ע"ש נגד אבותם עשה פלא. ויש לומר כן עשה לנו פלא בזמן הזה. בימים ההם בזמן הזה, לשון זה נרמז בפורים ע"ש בימים ההם כשבת. ותפלה זו המתחלת על הנסים כעין אותה של פורים שאומרים כמו כן בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיה בן [יוחנן כהן גדול חשמונאי](#) ובניו. אין אומרים וחשמונאי, כי הוא יוחנן הוא חשמונאי כדאמר בספר יוסיפון, כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה ע"ש ביום עמדך מנגד האמור על עשו, ונסדר כאן כענין שנסדר בפורים על המן קרובו של עשו. ואיפשר כי יון נקרא מלכות הרשעה ולא רומי, וגם היא נקראת מלכות חייבת או מלכות זדון שהיא יותר מלשון רשעה. וכן אמר בתנחומא [וארא י"ג] כל מקום צר חסר הוא מלכות הרשעה. וע"ש יון אנו אומרים בברכת למשומדים ומלכות זדון

7. אור חדש למהר"ל על פרק א פסוק א ד"ה (אסתר א

בימי אחשורש אמר רב ווי והי נתקיים מה שכתוב בתורה (דברים כח, סח) והתמכרתם שם לאויביך ושמואל אמר (ויקרא כו, מד) לא מאסתים ולא געלתים בימי אספיונס הקיסר, לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי רומיים, כי אני ה' אלהיהם לימות גוג ומגוג במתניתא תנא (שם)

לא מאסתיים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתיים בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, לכלותם בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי ובניו, להפר בריתי אתם בימי רומיים שהעמדתי להם בית רבי וחכמי דורות, כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא שאין כל אומה ואומה שולטת בהם, פירש צרה תוך צרה היה בימי המן כי לא די היה במה שהיו עבדים תחת ידיהם אבל בזה לא די רק שנתנו אותם להרוג ולאבד בימי המן וזהו ווי ונהי שזהו צרה תוך צרה שכך יש לדרוש לשון ויהי לשון ווי ונהי ודבר זה כתוב בתורה באחרון של כל הקללות כאשר נגמרו הקללות ובאחרונה היה הדבר

8. ספר נצח ישראל פרק י"ד ויותר מזה

"לא מאסתיים ולא געלתיים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם" (ויקרא כו, מד), "לא מאסתיים" בימי יונים, "ולא געלתיים" בימי אספסיאנוס קיסר, "לכלותם" בימי המן, "להפר בריתי אתם" בימי מלכות רביעית, "כי אני ה' אלקיהם" לימות גוג ומגוג. במתניתא תנא, "לא מאסתיים" בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. "ולא געלתיים" בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. "לכלותם" בימי יונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי. "להפר בריתי אתם" בימי מלכות רביעית, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות, "כי אני ה' אלקיהם" לעתיד לבא, שאין כל אומה ולשון שולטת בהם, עד כאן.

9. יפה תואר ויקרא פרשה יג סימן ה (פרשת שמיני)

בעצת הגוים, כדאיתא בפרק בא לו כה"ג [ומא סט ע"א]. והדרשנים מפרשים שבעת מלחמתו עם תאוותיו, היתה צורת השלם הזה נגד עיניו ללמוד מדרכיו, והיה נוצח את יצרו. והוא דרך הלצה: שאינה מגדלת הצדיקים. ואע"ג דתני בפ"ק דמגילה [יא ע"א] לא מאסתיים [ויקרא כו, מד] בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. ולא געלתיים בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. לכלותם בימי יונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי ובניו. להפר בריתי אתם בימי רומיים, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות. י"ל שלא היו רבי וחכמי דורות מגודלים כצדיקים שבשאר מלכיות, אבל היו דבריהם נשמעים למלכות להליץ בעד עמם. ואע"פ שאנטוניוס היה משמש לפני רבי ונותן לו מתנות הרבה, בצנעא הוה. ועוד י"ל דרבי וחכמי דורות דקאמר היינו בתחלת מלכותם, וכמ"ש בפ"ק דע"א [ח ע"ב] עד כ"ו שנים קמו בהימנותיהו עם ישראל, והכא מיירי בכל הדורות שהיו מאז ועד עתה.

10. פרי מגדים אורח חיים אברהם סימן תרפב הקדמה

קטן, ושו"א תחת הרי"ש להשלים תנועה קטנה. ועיין ט"ז [משבצות זהב אות א] בזה. וסידור עם דקדוק מהרב המדקדק הגדול בעל בנין שלמה ז"ל, אין כעת תחת ידי. וקבעו שמונת ימים אלו להודות, אבל יש לומר וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו, וכן המנהג. כתב אליה רבה [ס"ק ב] בשם תשובת מהר"מ מרוטנבורג ז"ל [דפוס פראג] סימן ע', ברכה מעין שלש בחנוכה ופורים אין מזכירין בה של חנוכה ופורים, דלא נתקן אלא בברכת הודאה. ונודה לך, לאו הודאה הוא, יע"ש. יוחנן כהן גדול חשמונאי, יש אומרים כינוי ליוחנן, ויש אומרים חשמונאי לשון גדולה, עיין ב"י [עמוד תרלו ד"ה כתוב] ואליה רבה [ס"ק א]. והקדימו כהן גדול להכינוי, כי עיקר השם יוחנן. וכעין זה בגיטין [אה"ע סימן קכט סעיף ז בהגה], והתם יש טעם בדבר. קכ"ד תיבות יש, כמנין יוחנן. ויש אומרים קכ"ה, כמנין כהנים, אליה רבה [ס"ק א]:

11. שו"ת רב פעלים חלק ד - אורח חיים סימן לא ד"ה ונראה לי

ונראה לי להוכיח קצת מלשון רבינו מוהר"ו ז"ל שדרכם להזכיר את יוחנן כה"ג בשם חשמנאי בחי' כמ"ש הפר"ח שהוא כינוי משפחה ר"ל דאתי מחשמנאי דהא מצאתי בש' /בס' /הגלגולים דף מ' ע"א שכתב ואח"כ נתגלגל לו במתתיה בן יוחנן כה"ג חשמנאי וכן עוד שם בד' מ' ע"ב בסוף העמוד כתב ואלו הם מן כת התנאים מתתיה בן יוחנן כה"ג חשמנאי וכו' והנה ודאי הרב ז"ל קוראו כן בכינוי משפחה והוא חשמנאי בחי' נמצא כך היה הדרך לקוראו וא"כ ודאי גם נוסח על הנסים בכך נסדר ודוק היטב.

12. שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן נג ד"ה א מרן

לשון גדולה ושררה מלשון יאתיו חשמנים). ובמדרש לחנוכה ילניק (ח"א עמוד קלה) איתא, אמר לו יוחנן כ"ג לחשמנאי, אני ושלשת בני, אתה ושבעת בניך, הרי אנו י"ב, כנגד י"ב שבטים. (והובא בסידור רבי שלמה מגרמייזא (עמוד קצז) הערה ח'). ומבואר שיוחנן לחוד וחשמנאי לחוד. וכ"כ בהליכות עולם (שער א' פ"ג): "יוחנן כ"ג היה בימי חשמנאי ובניו". ובמס' סופרים (פרק כ ה"ח) איתא, ואומרים בהודייה, תשועות כהנים אשר עשית בימי "מתתיה בן יוחנן כה"ג גדול וחשמנאי ובניו". וכן הנוסח בעין יעקב (מגילה יא א), ולא געלתים שהעמדתי להם מתתיה בן יוחנן כ"ג וחשמנאי ובניו, בתוספת ו'. ע"ש. וזה כדברי המדרש הנ"ל שיוחנן א"ל לחשמנאי וכו', ולפ"ז גם מה שאנו אומרים מתתיה בן יוחנן כ"ג חשמנאי ובניו, יש לפרשו על דרך הנ"ל, ומלת חשמנאי חסרה ו' העיטוף, ונוספה במלת ובניו, כמו ראובן שמעון לוי ויהודה, (והחיד"א בכסא רחמים הגיה ומחק מתיבת וחשמנאי את ו' העיטוף, וכו' שצ"ל חשמנאי ובניו. ואינו מוכרח). גם

13. כתב עת אור תורה רפו, תשנ"ב, קסה - קסז

נושא המאמר: ניקוד שם חשמנאי בתפילת חנוכה

חיריק, בפלס החנוכי הפלואי. והשתא אין ראייה כלל ממ"ש בירושלמי בב' יודיץ דאה"נ הא והא איתנהו. והר"פ הנ"ל כתב עוד להוכיח קצת מלשון מוהר"ו ז"ל בשער הגלגולים דף מ' ע"א וע"ב שכותב מתתיה בן יוחנן כ"ג חשמנאי, ובודאי קוראו כן בכינוי משפחה וכו' ע"ש. ולע"ד לא ידענא מנין לו, דמהר"ו נוסח התפלה נקט ומה שנפרש בה נפרש בדבריו. וי"ל. מיהו במס' סופרים (פ"כ הלכה ח') איתא: ואומרים בהודייה והודאת פלאות וכו' אשר עשית בימי מתתיהו בן יוחנן כה"ג גדול וחשמנאי (בוי"ו החיבור) ובניו. משמע לכאורה דמתתיה ויוחנן לחוד וחשמנאי לחוד, וא"כ יל"פ כן גם בנוסח התפלה דידן, בימי מתתיה בן יוחנן כ"ג (וגם) חשמנאי ובניו, ונקט וי"ו החיבור באחרונה כדין, כמו ראובן שמעון לוי ויהודה. וכ"מ במגילה (דף י"א ע"א) ולא געלתים בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמנאי ובניו ומתתיה כהן גדול. ע"ש. הרי דחשמנאי ובניו לחוד ומתתיה לחוד. וזה גם שלא כדברי הרב ברך יצחק הנ"ל דיוחנן נקרא בשני

**** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן****